

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Vakbond en bedrijf

Voorden, W. van

Citation

Voorden, W. van. (1977). Boekbespreking van: Vakbond en bedrijf. *Acta Politica*, 12: 1977(4), 547-548.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451827>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451827>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

gressiviteit. Hoewel de relatie tussen sociale klasse en LITR sterker is dan die tussen klasse en LERI en hoewel de LITR-factor als eerste — dus als meest verklarende — factor uit de analyses naar voren komt, blijft Middendorp de LERI-factor als de belangrijkste hanteren. Een voorbeeld daarvan is de conclusie dat de ARP en de CHU — en in mindere mate de KVP — met hun grote aanhang in de lagere klasse deze lagere klasse wegtrekken uit het progressieve kamp (p. 262). Uit de tabellen 6.6 en 6.16 blijkt evenwel dat de christen-democratische kiezers gewoon tamelijk conservatief zijn. Wanneer men accepteert — en Middendorps analyse dwingt daartoe — dat naast sociale klasse tal van andere factoren de politieke progressiviteit bepalen, dan is het niet realistisch evaluaties van politieke partijen alleen te baseren op de (zwakke) relatie tussen sociale klasse en sociaal-economische progressiviteit. Conservatieve kiezers — zelfs conservatieve arbeiders — dienen, althans indien men vanuit parlementair-democratische beginselen redeneert, door conservatieve partijen te worden gerepresenteerd.

Wellicht vloeit Middendorps preoccupatie met de LERI-factor voort uit een engagement met wat hij de wezenlijke politieke tegenstelling acht: de sociaal-economische progressief-conservatief tegenstelling op klasse-basis. Volstrekt toelaatbaar, zeker waar zijn data-analyse een voorbeeld van zorgvuldigheid blijft. In de interpretatie en de evaluatie resulteert deze stellingname echter in enige subjectiviteit.

H. Daemen

Vakbond en bedrijf. Nieuwe vormen van interactie en confrontatie, onder redactie van G. E. van Vliet. Rotterdam (Universitaire Pers Rotterdam), 1976, xii + 188 p., f 24,50.

Deze publicatie bevat de referaten die zijn gehouden tijdens de Bedrijfssociologische Studiedagen 1975 en heeft — zoals de titel aangeeft — de arbeidsverhoudingen op het ondernemingsniveau tot onderwerp. Vooral de laatste tien à vijftien jaar is de aandacht voor dit onderhandelingsniveau toegenomen. In de relaties tussen werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers zijn structureel veranderingen opgetreden. Nieuwe contactkanalen (bedrijvenwerk) en confrontatievormen (bedrijfsbezetting) zijn tot ontwikkeling gekomen. De Bedrijfssociologische Studiedagen hebben als forum gediend voor de diverse partijen (wetenschappers, werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers) om hun visie op deze ontwikkelingen te geven. Opvallend is de afstandelijkheid die de meeste inleiders hebben weten te betrachten. Dit dwingt vooral bewondering af bij de bespreking van enkele (nog verse) cases als de bezetting van Philips-Usfa en de recente ontwikkelingen bij Hoogovens. Deze praktijkgevallen worden behandeld in een kader dat analytisch door Van Vliet en historisch door Poppe is aangegeven. Vooral de analyse van Van Vliet is erg interessant wanneer hij op verhelderende wijze de interne dynamiek van de relatie vakbond - bedrijf intekent. Nieuwe vraagstukken komen op dit niveau aan bod (de werkgelegenheid, het personeelsbeleid en de maatschappelijke effecten van de produktie); nieuwe interactievormen vinden meer of minder ingang (andere rol van de bezoldigde vakbondsbestuurder, de functievoerschuiving van de ondernemingsraad, de opkomst van het bedrijvenwerk en het opnieuw ter hand nemen van scherpe actiemiddelen). Deze veranderingen vloeien voort uit een strategieverandering van de vakbeweging, waardoor zij haar doelstellingen tracht te verwezenlijken. Tref-

fend beschrijft Van Vliet de reactie vanuit de bedrijven, die er op uit zijn de invloed van de vakbond op het ondernemingsbeleid zoveel mogelijk te beperken door de zelfstandigheid van werknemers te benadrukken onafhankelijk van de vakbeweging, de solidariteit van de werkgemeenschap te onderstrepen en het werkoverleg te propageren als substituut voor het bedrijvenwerk.

De discussies over de doelstellingen binnen de vakbeweging hebben naast de belangenbehartiging de maatschappijvernieuwing naar voren gebracht. In het nastreven van beide doeleinden lopen de acties grotendeels parallel, aldus Van Vliet; op maatschappijvernieuwing gerichte acties vinden niet gescheiden plaats van processen van belangenbehartiging. De nieuwere doelstelling komt tot uiting in de aard van de eisen in onderhandelingen en in het streven naar een zo groot mogelijke distantie tegenover de werkgevers.

De vraag rijst of Van Vliet hier niet al te snel tot parallele processen concludeert door de invloed van de nieuwere doelstelling van de maatschappijvernieuwing voornamelijk te zoeken in de op belangenbehartiging geënte onderhandelings situatie. Slaat men terug naar de door Van Vliet zelf gesignaleerde nieuwe interactievormen dan lijkt de spanning tussen beide doelstellingen groter dan men uit parallele processen zou afleiden.

Aan de conclusie van Van Vliet dat de Nederlandse vakbeweging maatschappijvernieuwing langs geleidelijke weg tracht te verwezenlijken, doet dit overigens niets af.

De bijdrage van Leijnse onder de titel 'Vakbeweging en arbeidersacties' is om meerdere redenen van belang.

Ten eerste is zijn uitgangspunt vermeldenswaard dat het accent op de relatie vakbeweging - bedrijf niet al te zwaar moet worden genomen. Op het laagste niveau van de arbeidsverhoudingen is slechts sprake van een vormverandering van vakbondsactiviteit tot uiting komend in het bedrijvenwerk en arbeidersacties. Beide zijn echter onderdeel van een centraal vastgestelde en gecoördineerde actiestrategie. Echte vernieuwing en verandering wordt hiermee niet bereikt. Het bedrijvenwerk is bureaucratisch geroutiniseerd en de verdieping ervan is tot stilstand gekomen.

Ten tweede is interessant dat Leijnse zich heeft verdiept in de (nog zo weinig onderzochte) opstelling van de werkgevers en hun organisatie. Hij verwerpt een direct verband tussen de gemiddelde rendementspositie van de bedrijven in een bedrijfstak en de concessie-bereidheid in de onderhandelingen. Van grote invloed acht hij de spreiding in rendementen tussen de bedrijven onderling, de verschillende mate waarin loonkostenstijgingen kunnen worden doorberekend in de prijzen en de werkgelegenheidssituatie per bedrijf. Deze factoren bepalen en de machtsverdeling in de werkgeversorganisatie en de kracht die deze in het onderhandelingsproces kunnen ontwikkelen.

Ten derde wil ik wijzen op zijn stelling dat 'arbeidersstrijd primair loonstrijd en de functie van de vakbonden primair onderhandelingsmachine is'. Aan deze 'enge' norm wenst hij acties en organisatorische veranderingen in de vakbeweging te toetsen. Zo gemeten komt het bedrijvenwerk er bekaaid af; het aandeel in de loonstrijd is immers niet groot. De vraag rijst echter of Leijnse hier het arbeidersdoel niet te eng voorstelt. De werkgelegenheidssituatie per bedrijf, de arbeidsomstandigheden en de arbeidinhoud zijn aandachtspunten van hoog belang. En juist op deze punten scoort het bedrijvenwerk.

De beschouwingen van Poppe en Ter Hoeven stijgen uit boven de relatie vakbond en bedrijf. Poppe beschrijft in een aantal fasen de historische ontwikkeling van de vak-

beweging sinds de vorige eeuw. De bijdrage van Ter Hoeven richt zich eigenlijk op de arbeidersklasse en haar inbedding in de maatschappelijke orde. In zijn essay over de herleefde strijd om het arbeidsbestel komt hij tot de slotsom dat dit bestel ontregeld is mede onder invloed van een groeiende staat van normloosheid. Een en ander vormt de erfenis van de te ver doorgeschoten en benauwende institutionalisering van de klassetegenstelling en juridificatie van de arbeidsverhoudingen in de jaren zestig. Op de van hem bekende, onnavolgbare wijze, maakt hij aannemelijk dat deze situatie noch toevallig is noch op korte termijn zal veranderen.

In dit bestek kunnen uiteraard niet alle bijdragen aan bod komen. Vast staat dat hun kwaliteit over het algemeen hoog is, al zou men wensen dat Laterveer zich had gerealiseerd voor ander publiek te schrijven dan voor 'kleutertje luister'. Het geheel biedt een gedegen overzicht van wat er met de arbeidsverhoudingen op ondernemingsniveau aan de hand is en hoe het zo is gekomen. De gevarieerdheid van opvattingen die in deze publikatie naar voren komen maken haar erg geschikt voor discussiebijeenkomsten, werkcolleges e.d.

Dr. W. van Voorden

Gelijkheid en ongelijkheid in Nederland. Analyse en beleid. Onder redactie van prof. dr. J. van den Doel en prof. dr. A. Hoogerwerf. Samsom Uitgeverij, Alphen aan den Rijn, 1975, f 35,40.

In deze bundel wordt een achttal beknopte schetsen gegeven van het huidige denken over het thema gelijkheid/ongelijkheid in een reeks van maatschappelijke sectoren en de — eventuele — vertaling daarvan in beleid in Nederland sinds, globaal genomen, de tweede wereldoorlog. Inkomens, vrouwen, onderwijs, gezondheid, minderheden, cultuur, gewesten en rechtspraak worden vanuit deze optiek bekeken. Het spreekt vanzelf dat van afzonderlijke bespreking geen sprake kan zijn. Ook de artikelen over het meten van ongelijkheid, (on)gelijkheid in het economische systeem en in de psychologie kunnen hier slechts vermeld worden; dit laatste handelt over de — al sinds Ibn Chaldoen (14e eeuw!), zo niet veel langer — slepende discussie over intelligentie en erfelijkheid.

Bij de beide bijdragen van Hoogerwerf wordt hier uitvoeriger stilgestaan; deze zijn van algemener, politicologische aard.

In het openingshoofdstuk over gelijkheid en ongelijkheid in het politieke denken brengt H. een drietal stellingen naar voren.

Ten eerste stelt hij dat 'een antwoord op de vraag welk criterium waarom relevant is voor de verdeling van welk goed in principe mogelijk is door deze vraag te herformuleren in termen van beleid. (...) Met andere woorden: om de vraag naar de relevantie van een bepaald criterium (X) voor de verdeling van een bepaald goed (Y) te kunnen beantwoorden, moet men eerst de vraag naar het doel of de doeleinden (Z) van de betreffende verdeling (XY) beantwoorden' p. 26-27). Bestaat er tussen een maatstaf als middel en een vooropgesteld doel geen empirisch verband, dan kan deze maatstaf niet relevant zijn m.b.t. het gekozen doel; H. acht een empirisch aantoonbaar verband dus een noodzakelijke voorwaarde voor relevantie. Hij geeft niet aan of een feitelijke of een empirisch noodzakelijke samenhang bedoeld wordt. Alleen dat tweede kan in dit geval zinvol zijn. Noodzakelijkheid van een empirische samenhang is echter in de maatschappijwetenschappen moeilijk aantoonbaar. Is, aan het andere uiterste, een bepaald middel een noodzakelijke én voldoende voor-

waarde voor het bereiken van het gewenste doel, dan acht Hoogerwerf dit nog niet een reden om dit middel als maatstaf relevant te achten. Dit is bevreemdend, omdat daarnaast geen andere middelen en dus geen andere, eventueel relevante, maatstaven meer denkbaar zijn.

H. geeft als reden op dat een noodzakelijk-en-voldoende voorwaarde nog geen goed of relevant criterium behoeft te zijn. Daarmee is de betekenis van het begrip relevantie verschoven van instrumenteel naar normatief. Daardoor ontkracht H. zijn stelling dat relevantie in principe bepaalbaar is door vertaling van de vraag naar relevantie in termen van beleid, evenals zijn eerdere bewering dat voor relevantie empirische samenhang een noodzakelijke voorwaarde is.

Hoewel H. de scheiding tussen zijn en behoren benadrukt hinkt hij hier op twee gedachten: relevantie van een maatstaf als empirisch bepaalbare effectiviteit ten opzichte van een bepaald doel en als de normatief te bepalen juistheid van die maatstaf op zichzelf. Men kan desgewenst voor een van deze beide betekenissen kiezen, maar niet voor beide tegelijk; evenmin zijn beide betekenissen verbindbaar. Een maatstaf kan 'relevant' geacht en gehanteerd worden ongeacht zijn effectiviteit voor een bepaald al dan niet bewust beleidsdoel. Vaak zal zo'n relevant geachte norm door zijn toepassing objectieve empirische verschillen produceren, welke vervolgens kunnen worden aangezien voor noodzakelijke samenhangen, die dat criterium dan weer rechtvaardigen, althans in de ogen van wie dat wenst.

Voorts wordt door Hoogerwerf alleen gekeken naar twee uiterste gevallen: waarin geen enkel empirisch verband bestaat aan de ene kant en anderzijds de noodzakelijke-en-voldoende voorwaarden ten opzichte van een en hetzelfde doel. In de praktijk zal relevantie van verdelingsmaatstaven (in welke betekenis ook) bepaald moeten worden in een veelheid van (deels strijdige) doeleinden en niet tegelijk aanwendbare alternatieve middelen.

Een tweede hoofdstelling van Hoogerwerf luidt: 'dat een van de hoofdlijnen van de politieke geschiedenis is een streven, dat althans ten dele wordt verwezenlijkt, voort te schrijven van minder relevante naar meer relevante criteria voor de verdeling van allerlei goederen' (p. 20). Hij laat hierbij buiten beschouwing dat ook de verdelingsdoeleinden niet gelijk gebleven zijn. Verder zijn gelijke maatstaven als behoefte en belang, prestatie en bekwaamheid steeds weer anders geoperationaliseerd. Vergelijking van meer en minder relevant is dus moeilijk. De stelling laat zich alleen verdedigen tegenover iemand die instemt met wat 'meer relevant' geacht wordt. Vanuit het eigen en eigentijdse waardenstelsel zal, behalve voor reactionairen, die toename in retrospectief inderdaad waarneembaar zijn; maar deze berust alleen op een triviale tautologie.

Dat het aantal relevante criteria afneemt, illustreert Hoogerwerf o.a. met het voorbeeld van de vele groepen die in vroeger jaren geen maar thans wel een inkomen genieten (gebrekkigen, zieken, bejaarden, enz.). Hier is echter eerder sprake van toedan afname van het aantal verdelingsnormen: aan prestatie is behoefte toegevoegd. Of een toename dan wel een afname blijkt hangt mede af van de positieve of negatieve formulering van de criteria.

Een derde belangrijke uitspraak van Hoogerwerf (meer vermoeden dan stelling) betreft de verklaring van die — boven genoemde en in twijfel getrokken — groeiende overeenstemming met betrekking tot de (ir)relevantie van bepaalde criteria. Een belangrijke factor acht hij een — beweerde — toeneming van de rationaliteit in de politieke cultuur, onder meer bestaande in de toenemende bereidheid tot redelijke discussie; blijkbaar is Hoogerwerf zijn Nijmeegse ervaringen te boven gekomen.